

Ефективна економіка № 11, 2017

УДК [658:634]:005.332.2(045)

*Т. В. Харчук,
доцент, доцент кафедри економіки, ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ*

ПЕРЕДУМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ САДІВНИЦТВА

*T. Kharchuk,
PhD in Economics, Associate Professor, European University, Kyiv*

PREREQUISITES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT PROVISION OF HORTICULTURAL ENTERPRISES

У статті досліджено передумови забезпечення стійкого розвитку підприємств садівництва, проаналізовано динаміку обсягів загальної площі насаджень та площі насаджень у плодоносному віці, валового збору та урожайності плодових та ягідних культур. Визначено значення виробництва продукції садівництва для здоров'я людини та забезпечення економічної безпеки держави. Виокремлено причини спадних тенденцій у садівництві. Досліджено рівень рентабельності реалізації продукції підприємств садівництва за організаційно-правовими формами господарювання, середні ціни реалізації плодових та ягідних культур сільськогосподарськими підприємствами. Окреслено пріоритетні напрями підвищення урожайності. Охарактеризовано проблеми та напрями організації збутової діяльності підприємств садівництва. Детально розкриті питання просування агропродукції, підтримки каналів збуту, організації переміщення продукції, прийняття ризику, організації маркетингової діагностики.

The article deal with investigating the prerequisites for the sustainable development of horticultural enterprises, analyzing the dynamics of the total area of plantings and the area of plantings in the fetal age, the gross collection and yield of fruit and berry crops. It was determined the importance of gardening products for human health and ensuring economic security of the state. The author outlined in the article the reasons for downward trends in gardening. It was also studied the level of profitability realization of horticultural enterprises products by organizational and legal forms of management, average prices of fruit and berry crops sales by agricultural enterprises. The author outlined the priority directions of productivity increase. It was described the problems and directions of sales activities organization of horticultural enterprises. It was discussed the issues of promotion of agricultural production, support of sales channels, organization of product movement, risk taking, and organization of marketing diagnostics.

Ключові слова: *стілийкий розвиток, підприємства садівництва, площа насаджень, валовий збір, урожайність, рентабельність, збутова діяльність.*

Keywords: *sustainable development, horticultural enterprises, plot area, gross tax, yield, profitability, sales activity.*

Постановка проблеми. Сучасне розуміння розвитку ґрунтується на засадах концепції стійкості економічних систем, яка набула особливого поширення за останні десятиріччя та є одним із перспективних напрямів забезпечення високої ефективності господарської діяльності підприємств садівництва, формування та реалізації їхніх стійких конкурентних переваг на внутрішньому і зовнішньому продовольчому ринках за умови ефективного використання природно-економічного потенціалу країни.

У сучасних умовах господарювання функціонування підприємств садівництва визначається значною мірою обсягами виробництва та реалізації продукції, ступенем задоволення потреб споживачів та іншими показниками, що дозволяють визначити можливості та окреслити перспективні напрями забезпечення їхнього стійкого розвитку з притаманними йому специфічними особливостями, що дозволяє відрізнити його від інших станів підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти функціонування галузі садівництва, проблеми і перспективи її розвитку висвітлені у наукових працях вчених-економістів: Г.Ю. Аніщенко, Л.О. Барабаш, А.В. Глотка, І.В. Гриника, О.О. Гуторової, П.Ф. Дуброви, О.Ю. Єрмакова, А.О. Калашнікова, І.М. Кагановича, П.В. Кондратенка, М.Ф. Кропивка, В.О. Кундіус, В.С. Кушнірука, О.М. Литовченка, Л.О. Мармуть, І.К. Омельченка, В.А. Рульєва, І.А. Сала, Л.П. Смирєнка, О.В. Ульянченка, Д.Ф. Харківського, А.Ф. Чернявського, В.І. Чорнодон, О.В. Шєбаніна, С.В. Шєрєтюка, О.М. Шєстопаля, О.М. Шпичака, А.І. Шумєйка, В.В. Юрчишина та ін. Проте надзвичайно актуальними залишаються питання ефективного управління та забезпечення розвитку вітчизняних підприємств садівництва з позицій стійкості, оскільки тенденції розвитку України висувають нові вимоги до організації управління вітчизняною аграрною промисловістю у напрямі підвищення ефективності виробництва та збільшення його конкурентоспроможності.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні тенденцій функціонування підприємств садівництва та визначенні передумов забезпечення їхнього стійкого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження Садівництво – традиційна галузь сільського господарства України, яка має багатовікову історію і значення для забезпечення продовольчої безпеки у країні. Важливість галузі полягає передусім у тому, що тут виробляються виключно цінні продукти харчування, які мають до того ж й значні лікувальні властивості. Плоди та ягоди мають не тільки важливе значення, як незамінні продукти харчування, а й відзначаються високими лікувальними властивостями. Кілограм плодів і ягід містить у середньому 440 ккал (2120 кДж), що становить близько 15% повноцінної добової норми споживання. При оптимальному споживанні плодів, ягід і продуктів їх промислової переробки якість харчування людини за складом легкозасвоюваних вуглеводів, органічних кислот і вітамінів значно підвищується [1, с. 249].

При дослідженні передумов забезпечення стійкого розвитку підприємств садівництва важливо визначити динаміку обсягів загальної площі насаджень та площі насаджень у плодоносному віці (рис. 1), що дозволить спрогнозувати тенденції подальшого розвитку садівництва на середньострокову та довгострокову перспективу, з огляду на період досягнення деревами плодоносного віку та період їх експлуатації, як основних засобів сільськогосподарського виробництва.

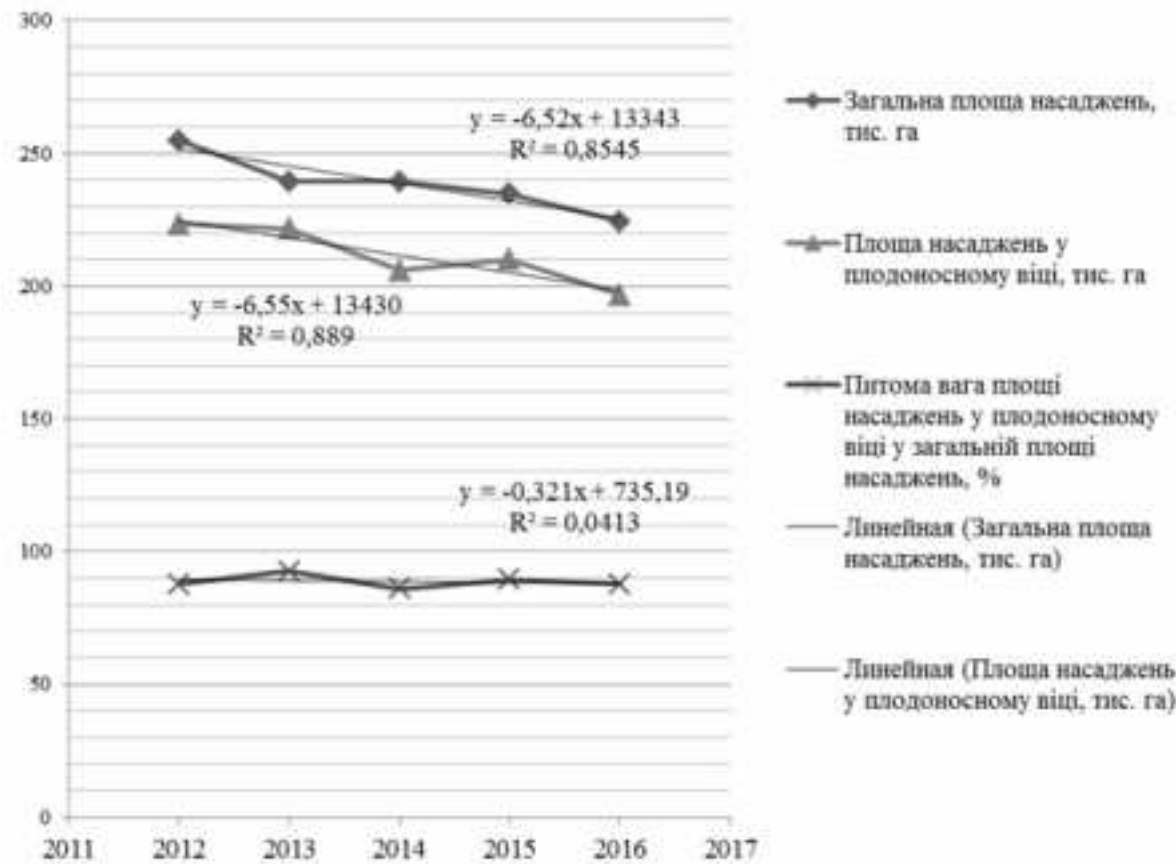

Рис. 1. Динаміка обсягів загальної площі насаджень та площі насаджень плодових та ягідних культур у плодоносному віці, тис. га

*Джерело: Побудовано автором за даними [6]

Протягом досліджуваного періоду спостерігається поступове зменшення загальної площі насаджень плодових та ягідних культур: найбільше зменшення відбулося у 2013 році на 15,6 тис. га у порівнянні з 2012 роком та у 2016 році на 10,4 тис. га у порівнянні з 2015 роком та на початок 2017 року становила 224,4 тис. га. При цьому найбільше зменшення площі насаджень у плодоносному віці відбулося у 2014 році на 15,7 тис. га у порівнянні з 2013 роком та у 2016 році на 13,42 тис. га у порівнянні з 2015 роком та на початок 2017 року склало 196,7 тис. га. Якщо ж аналізувати площі насаджень у плодоносному віці плодових та ягідних культур у порівнянні із 1995 роком (636,9 тис. га), то спостерігаємо її зменшення на 440,2 тис. га, або на 30,9 відсотків. Незважаючи на щорічне зменшення загальної площі насаджень за 2012-2016 роки в середньому на 7,6 тис. га, а площі насаджень у плодоносному віці – на 6,7 тис. га, питома вага площі насаджень у плодоносному віці у загальній площі насаджень плодових та ягідних культур протягом останніх трьох років залишається майже незмінною і становить в середньому 87,7 відсотків.

При цьому найбільшу питому вагу за площею насаджень у плодоносному віці у розрізі областей України має Вінницька область –11,3%, при питомій вазі за обсягом виробництва у 13,4%, Чернівецька – 8,1% та 9,5% відповідно, Хмельницька – 7,2% (10%), Дніпропетровська – 6,8% (7,4%), Львівська – 6,4% (5,4%) та Закарпатська – 6,3% (6,4%) – області, а найменшу – Чернігівська – 1,6% (0,7%) та Сумська – 1,5% (0,8%) області.

Дослідження динаміки валового збору та урожайності плодових та ягідних культур (рис. 2) дозволило виявити, що у 2014 та 2016 роках відбулося зниження валового збору плодів на 2962,30 та 1453,80 тис. ц відповідно при зростанні показника у 2012 та 2015 роках на 2865,40 та 1537,20 тис. ц відповідно. Варто зазначити, що на загальному фоні стрибкоподібного виробництва плодових культур останніми роками, його рівень забезпечується за рахунок садів, закладених багато років тому, що свідчить про необхідність збільшення нормативної площі простого відтворення, нормативної площі закладання та плодоносної площі, що дозволить максимально ефективно використовувати можливості природно-економічних факторів підвищення урожайності, якості продукції та найбільш раціонального використання виробничого потенціалу підприємств садівництва, що є передумовою забезпечення їхнього подальшого стійкого розвитку.

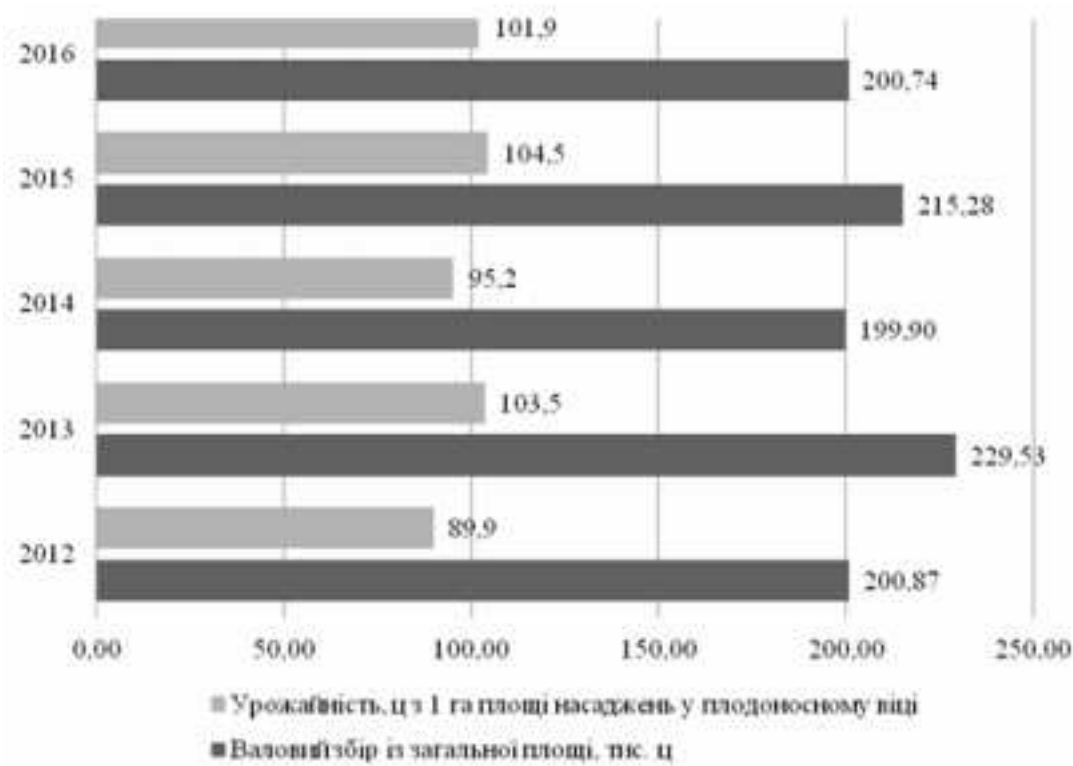

Рис. 2. Динаміка урожайності та валового збору продукції підприємств садівництва

*Джерело: Побудовано автором за даними [6]

Відповідно до норм садообороту щорічно в Україні слід висаджувати 21 тис. га садів та ягідників (фактично висаджується лише 3,5 тис. га). Якщо у 2000 р. садів в Україні було 933 тис. га, то в 2016 р. – тільки 456 тис. га. Виробництво посадкового матеріалу в садівництві скоротилося з 2000 по 2016 р. у 2,2 рази, заготівля насіння плодових культур – у 12 разів. Відомим є факт того, що на створення 1 га саду потрібні великі суми капіталовкладень. Проте тенденція відтворення у садівництві мала, на жаль, наступний вигляд: протягом 2000-2016 рр. на 1 га закладки садів у громадському

секторі було розкорчовано до 20 га [3].

При підвищенні урожайності у 2013 році у порівнянні із 2012 роком на 13,6 центнери з 1 га площі насаджень у плодоносному віці та у 2015 році у порівнянні із 2014 роком на 9,3 ц/га спостерігається зниження урожайності за період 2013-2014 рр. на 8,3 ц/га та у 2016 році на 2,6 ц/га, що відбувалося не лише через скорочення площ плодоносних насаджень, а й через високу трудомісткість виробництва, недостатній рівень впровадження нових інноваційних технологій в галузі та застосування високопродуктивних сортів. При цьому найбільший приріст урожайності з 1 га відносно середнього значення по Україні спостерігається у Хмельницькій області – 41,8 центнери, Донецькій – 34,2, Полтавській – 31,6, Тернопільській – 25,2, Харківській – 20,5, Вінницькій –19,2, а найменший – у Чернігівській – (-55,8 центнери), Сумській – (-55,2) Луганській – (-46,0), Кіровоградській – (-45,7), Івано-Франківській – (-44,2) областях.

Пріоритетним напрямом зростання урожайності є поліпшення ефективності використання наявних ресурсів підприємств, удосконалення породно-сортової структури плодово-ягідних насаджень, впровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій, які підвищать продуктивність насаджень, рентабельність виробництва плодів, шляхом збільшення щільності садіння дерев, передсадної підготовки та утримання ґрунту, захисту насаджень від шкідників та хвороб при зниженні трудомісткості виробництва плодів, що дозволить підвищити валовий збір продукції, отримати загальноекономічний ефект та забезпечити стійкість розвитку підприємств садівництва.

У товарній структурі виробництва найбільші обсяги припадають на яблука, груші, сливи, вишні та горіхи. У 2015 році загальна частка цієї продукції перевищила 85% від загального виробництва. При цьому найбільш продуктивними регіонами з виробництва фруктів в Україні є Вінницька, Хмельницька, Чернівецька, Дніпропетровська та Закарпатська області, де традиційно займалися садівництвом через сприятливі природно-кліматичні умови вирощування дерев. Також Україна займає перше місце із валового збору горіхів у Європі, п'яте місце серед світових виробників горіхів та входить до ТОП-10 світових країн з виробництва яблук [4].

За статистичними даними [5] рівень рентабельності реалізації продукції підприємств садівництва за організаційно-правовими формами господарювання за 2016 рік засвідчує найвище його значення у приватних підприємств: 22,3 відсотка, господарських товариств – 11 відсотків, і найнижче значення мають державні підприємства, рівень рентабельності яких становить (-11,7 відсотків). У цілому ж рівень рентабельності галузі садівництва, починаючи з 2014 року щорічно знижувався і у 2016 році становив 25 відсотків, що майже в п'ять разів менше, ніж у 2013 році (рис. 3). При цьому найбільший рівень рентабельності виявився у Рівненській (95,6%), Волинській (83,2%), Тернопільській (40,7%) та Дніпропетровській (38,8%) областях, а найнижчий – у Кіровоградській (-54,4%) та Полтавській (-46,3%).

Середні ціни реалізації культур плодових та ягідних сільськогосподарськими підприємствами за досліджуваний період зазнали суттєвого збільшення у 2015 році на 3465,38 грн. за 1 т. та знизилися у 2016 році лише на 30,7 грн., проте ціни реалізації не покривають понесених витрат на виробництво і подальше відтворення багаторічних насаджень.

При невисокому рівні виробництва плодів, зниженні урожайності та рентабельності реалізації продукції актуалізуються питання щодо організації збутової діяльності підприємств садівництва, що ускладнюються нерозвиненістю відповідної інфраструктури, збереження та переробки плодів, втрату зовнішніх ринків збуту тощо.

Організацію збутової діяльності підприємств садівництва необхідно здійснювати з урахуванням особливостей розвитку агропродовольчого ринку, конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку, зовнішньоекономічних амбіцій національних товаровиробників та збутової діяльності сільськогосподарських товаровиробників у таких напрямках [2, с. 21]:

- просування агропродукції (утримання торговельних приміщень, ведення переговорів щодо цін й умов продажу, впровадження сучасних форм реалізації продукції, організація використання оптових продовольчих ринків, товарних бірж, ярмарків, аукціонів, послуг посередницьких організацій (брокерів, дилерів), у т. ч. зі зберігання, товарної доробки й транспортування продукції);
- підтримка каналів збуту (маркетингові дослідження, забезпечення інформацією про кон'юнктуру ринку, інформування покупців, прогнозування діяльності в умовах зміни ринку, підтримка балансу попиту та пропозиції);
- організація переміщення продукції (регулювання запасів, умови їх зберігання, рівень втрат продукції у періоди її зберігання, визначення методів і способів фізичного розподілу, транспортування);
- прийняття ризику (фінансування та кредитування виробників аграрної продукції, інвестування розвитку регіональних логістичних систем);
- організація маркетингової діагностики (вивчення попиту та пропозиції продукції, її споживчих властивостей, якості, відмінних рис, причин втрат, методів зберігання і транспортування, ефективність роботи комунікаційних систем одержання й поширення інформації).

Однією з передумов забезпечення стійкого розвитку підприємств садівництва, на наш погляд, є необхідність оперативного реагування на процеси, що відбуваються у внутрішньому та зовнішньому середовищі, зокрема, налагодження взаємовигідних відносин з усіма учасниками розподілу продукції підприємств садівництва.

Таким чином, стійкий розвиток підприємств садівництва повинен супроводжуватися набуттям нової якості, яка дозволить зміцнити стабільність і гармонійність функціонування підприємств галузі та створить для цього принципово нові умови шляхом удосконалення використання наявних ресурсів підприємств галузі і природно-економічного потенціалу регіонів країни, покращення організації збутової діяльності підприємств садівництва, поширення оптової торгівлі, зближення виробництва та переробки сировини з метою управління витратами по доведенню готової продукції до споживача, всебічного розвитку інфраструктури, повною мірою врахування дії ринкових механізмів, що ґрунтуються на узгодженні попиту, пропозиції та ціновій політиці.

Література.

1. Бурляй, О. Л. Сучасний стан розвитку садівництва в Україні / О.Л. Бурляй, А. П. Бурляй, А. О. Харенко. – Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2013. – Вип. 82. – С. 249-259.
2. Варченко, О.М. Методичні підходи до оцінки ефективності функціонування збутових логістичних систем аграрних підприємств / О.М. Варченко. – Економіка та управління АПК – № 2 – 2014. – С. 21–26.
3. Маркетинговый обзор рынка плодов и ягод в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.apk-inform.com/ua>.
4. Операція-реанімація: як не втратити садівничу галузь України? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kurkul.com/spetsproekty/164-operatsiya-reanimatsiya-yak-ne-vtratiti-sadivnichu-galuz-ukrayini> (<https://kurkul.com/spetsproekty/164-operatsiya-reanimatsiya-yak-ne-vtratiti-sadivnichu-galuz-ukrayini>)
5. Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами у 2016 році / Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm)
6. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2016 рік / Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.org/uk>

References.

1. Burliaj, O.L. Burliaj, A.P. and Kharenko, A.O. (2013), “Modern state of gardening development in Ukraine”, *Zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho natsional'noho universytetu sadivnytstva*, vol. 82, pp. 249-259.
2. Varchenko, O.M (2014), “Methodical approaches to the estimation of efficiency of functioning of marketing logistic systems of agrarian enterprises”, *Ekonomika ta upravlinnia APK*, vol. 2, pp. 21–26.
3. “Marketing review of the fruit and berry market in Ukraine”, [Online], available at: <http://www.apk-inform.com/ua>. (Accessed 12 September 2017)
4. “Operation reanimation: how not to lose the gardening industry of Ukraine?”, [Online], available at: <https://kurkul.com/spetsproekty/164-operatsiya-reanimatsiya-yak-ne-vtratiti-sadivnichu-galuz-ukrayini> (<https://kurkul.com/spetsproekty/164-operatsiya-reanimatsiya-yak-ne-vtratiti-sadivnichu-galuz-ukrayini>) (Accessed 10 October 2017)
5. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2017), The Statistical bulletin, “Realization of agricultural products by agricultural enterprises in 2016 ”, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm) (Accessed 06 October 2017)
6. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2017), The Statistical Yearbook "Agriculture of Ukraine" for 2016, available at: <http://ukrstat.org/uk> (Accessed 06 October 2017)

Стаття надійшла до редакції 19.11.2017 р.

(<http://www.poligrafua.net/>).

bigmir)net 3202 1572

(<http://www.bigmir.net/>).

ТОВ "ДКС Центр"

Брошу.